



*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

ÇALIŞMA GRUBU SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİ OLAN TÜRKİYE'DEKİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Adem SEZER*, Yusuf İNEL**, Ali GÖKALP***

Öz

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile çalışılan Türkiye'deki lisansüstü tezlerinin incelenmesidir. Çalışma tümevarımsal bir bakışla doküman incelemesi şeklinde yürütülmüştür. Araştırma dokümanları, 01.10.2018-12.10.2018 tarihleri arasında Ulusal Tez Merkezi'ne "Sosyal Bilgiler Öğretmeni/öğretmenleri" anahtar kelimeleri girilerek elde edilmiştir. Taramalar sonucunda erişime açık olan, araştırma doküman kriterlerine uygun toplam 144 doktora ve yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Çalışma verileri betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, araştırma konularının *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve Diğer Konulara* ilişkin temalarda toplandığı lakin program ve öğretmenlerle ilişkili temaların ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmalarda nicel yaklaşımların hakim olduğu, çalışmalara toplam 16796 Sosyal Bilgiler öğretmenin katılım sağladığı ve anket, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile ölçeklerin en fazla kullanılan veri toplama araçları olduğu araştırmanın sonuçları arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Programı, Sosyal Bilgiler öğretmenleri, konu eğilimleri, lisansüstü tezler.

EXAMINING THE DISSERTATION STUDIES PERFORMED ON SOCIAL STUDIES TEACHER IN TURKEY

Abstract

The purpose of this research is to examine the dissertations in Turkey dealing with on social studies teachers. The study was carried out in the form of document analysis with an inductive perspective. The research documents were obtained by entering the keywords "Social Studies Teacher (s) in the National Dissertation Center of Turkey between 01.10.2018-12.10.2018. As a result of the screening, 144 doctoral and master's theses have been reached which are suitable to the research document criteria. The data were analyzed by descriptive analysis technique. In line with the findings, it was concluded that the research subjects were collected in the subjects related to Social Studies Curriculum, Social Studies teachers and Other Subjects, but the themes related to the program and teachers were predominant. In addition, quantitative approaches predominantly included 16796 social studies teachers and the questionnaire, semi-structured interview form and scales were the most commonly used data collection tools.

Keywords: Social Studies Curriculum, Social Studies teachers, subject tendencies, dissertations.

* Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, adem.sezer@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6854-0252

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-0739-5730

*** Doktora öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, ORCID: 0000-0002-3301-8392

1. GİRİŞ

Her toplum kendi geleceklerinin teminatı olan çocuklarını iyi bir eğitim ile toplum içinde etkili, özerk birer vatandaş olarak görmek ister. Toplumun milli eğitim politikasına yön veren kurumları da programlarını bu yönde geliştirmek ister. Bu programlardan birisi olan Sosyal Bilgiler, bir ders olarak ilkez ABD’de ortaya çıkmış, zaman içinde farklı gelişmeler kaydederek ülkenin programında yer almıştır. Ülkemiz ise bu programı ayrı bir ders olarak 1968 yılında eğitim öğretim programına dahil etmiştir (Kan, 2010). Ortaokullarda Milli Tarih ve Milli Coğrafya anlayışında okutulan bu ders 1998 yılında kaldırılmış (Öztürk, 2007), buradaki boşluk ise toplu öğretim anlayışına sahip bir ilköğretim dersi olan Sosyal Bilgiler Programı ile doldurulmuştur (MEB, 2004). Böylece Sosyal Bilgiler dersi, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşerî bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı (Öztürk, 2007, 24) olarak ilköğretimde yerini almıştır. Bu dersin ortaokul (6-8) kademesinde okutulması amacıyla dört yıl sürecek olan Sosyal Bilgiler öğretmeni yetiştirme programları açılmıştır (YÖK, 1998). Buralarda eğitim alan öğretmen adayları dört yıllık eğitim-öğretimlerinin sonunda programın sahadaki uygulayıcısı durumuna gelmişlerdir. Bu yeni program ve öğretmenleri, yüksek lisans ve doktora tez çalışma konuları içerisinde yer almaya başlamıştır. Ulusal Tez Merkezi’nde toplanan bu çalışmalar ise araştırmacıların farklı veri kaynakları durumuna dönüşmüş ve bunların incelenmesi yönünde araştırmaların yapılamaya başlandığı gözlemlenmiştir.

Lisansüstü tezlerin ele alındığı ilgili alanyazın incelendiğinde, Oruç ve Ulusoy (2008) tarafından “Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Tez Çalışmaları” konusu kapsamında 2000-2007 yılları arasında gerçekleşen rastgele 100 lisansüstü tezi seçilmiştir. Tez konularının farklı alanlarda toplandığı; bunlardan program ve öğretim yöntemleri konusunda yapılan çalışmaların yüzdelik oranlarının yüksek olduğu lakin bunların içeriklerine ilişkin detaylı bulgulara yer verilmediği görülmüştür. Tarman, Acun ve Yüksel (2010) Sosyal Bilgiler eğitimi alanında yapılmış 294 yüksek lisans ve 41 doktora tezini konu, yapıldığı yıl ile üniversitesi ve yapılaş tekniklerine göre ele alarak bu tezlerin sosyal bilgiler eğitimine ve birbirlerine olan etkisini, katkısını ve genel amaçlarını tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırma sonunda; 35 tezin program, 30 tezin ise Sosyal Bilgiler dersinin öğrenci başarı üzerindeki etkisi konusunda olduğu ayrıca tezlerin genel bir çerçeve içinde kaldığı ve buradan nadiren çıktığı sonucuna varmışlardır. Geçit ve Kartal (2010) Sosyal Bilgiler eğitimi üzerine 2000-2010 yılları arasında yapılmış 414 lisansüstü tezinin yanında 132 bildiri ve 110 makaleyi araştırma alanları açısından ele almış, çalışma sonuçlarını 8 farklı konuda ana hatlarıyla sınıflandırmışlardır. Çalışmaların içerik, yöntem ve amaç açısından benzerlik taşıdığı sonucuna ulaşmışlardır. Şahin, Göğebakan-Yıldız ve Duman (2011) tarafından 1990-2011 yılları arasında 550 yüksek lisans ile 62 doktora tezinin farklı kriterlere göre nasıl dağılım gösterdiklerini tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırmanın sonucunda, yüksek lisans tezlerinde en çok eğitim programı temasının, doktora tezlerinde ise en çok öğretim yöntem ve teknikleri temasının çalışıldığını gözlemlemişlerdir. Bunun dışında Yapıcı (2015) tarafından sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan makale, yüksek lisans tezi, doktora tezi, seminer ve bildiri gibi çalışmalardan oluşan bibliyografya denemesinin olduğu görülmüştür. Ayrıca Öner ve Öner (2017) Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında coğrafya konuları üzerine 2010-2017 yılları arasında yapılmış lisansüstü tezlerin araştırma eğilimleri ve bibliyografyasının belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmaların büyük bir kısmının nicel yapıda, ele alınan konuların ağırlıklı olarak kavram öğretimi, öğrenme-öğretme süreci ile yöntem ve teknikler olduğu sonucuna varmışlardır. Son olarak Duman ve İnel (2019) tarafından 2008-2014 yılları arasında yapılmış yüksek lisans tezlerinin tematik ve metodolojik açıdan incelendiği çalışmanın sonucunda tarama desenin en çok kullanılan desen olduğu, tezlerde veri toplamak aracı olarak anketlerden yararlanıldığı tespit edilmiştir.

İlgili alanyazın değerlendirildiğinde, Sosyal Bilgiler öğretimi üzerinde yapılan lisansüstü tez çalışma konularının sınıflandırma düzeyinde kaldığı, araştırmaların amaç ve sonuçlarına ilişkin detaylı bulgu ve sonuçların sadece Tarman, vd. (2010) tarafından verildiği görülmüştür. Ayrıca çalışma grubunu Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin oluşturduğu tezlerin konu eğilimlerinin genel bir perspektiften ele alınıp detaylı bulgu ve sonuçlara yer veren bir çalışmanın olmadığını da söyleyebiliriz. Buradan hareketle bu çalışmanın Sosyal Bilgiler Programı ve onun sahadaki uygulayıcısı Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ilişkin kapsamlı ve bütüncül bir çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuş, çalışmanın bu yönde yararlı ve önemli olduğu düşünülmüştür.

Bu bağlamda araştırmanın dokümanlarını, çalışma grubu Sosyal Bilgiler öğretmenleri olan Türkiye’deki lisansüstü tezler oluşturmuş, araştırmanın amacı doğrultusunda da aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Çalışmalarda kullanılan araştırma yaklaşımları nelerdir?
2. Çalışmalarda örneklem/çalışma grubuna dâhil edilen Sosyal Bilgiler öğretmeni sayısı nedir?
3. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
4. Çalışmalar hangi amaçlar çerçevesinde yapılandırılmıştır?
5. Çalışmalarda ne tür sonuçlara ulaşılmıştır?

Yöntem

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile çalışılan Türkiye’deki lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesidir. Çalışma doküman incelemesi şeklinde yürütülmüştür. Doküman incelemesi, hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılan yazılı ve görsel malzemenin bir araya getirilip incelenmesi olarak tanımlanabilir. Dokümanların yazılı olanları içinde kitaplar, fermanlar, dergiler, anılar, makaleler, tezler, öyküler vb. görsel malzemeleri de resimler, filmler, araç-gereçler, giysiler vb. oluşturur (Sönmez ve Alacapınar, 2014).

Verilerin Toplanması

Ulusal Tez Merkezi’nde “Sosyal Bilgiler öğretmenleri/öğretmeni” anahtar kelimeleri kullanılarak, 01.10.2018-12.10.2018 tarihlerinde yapılan taramalar sonucunda 2004-2018 yılları arasında 30 doktora, 1992-2018 arasında ise 253 yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 283 çalışmaya ulaşılmıştır. Bunlardan:

- ✓ Ulusal Tez Merkezi’nde tam metinlerine erişim sağlanamayan,
- ✓ Çalışma grubunu Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin oluşturmadığı
- ✓ Çalışma grubu ya da örnekleminde lise öğretmenlerinin yer aldığı,

Toplam 139 lisansüstü tez çalışması elenmiştir. Böylece 144 lisansüstü tezi araştırmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 1: *Çalışma Dokümanlarına İlişkin Sayısal Veriler*

Yıllar	Yüksek Lisans	Doktora
2006	3	-
2007	5	-
2008	8	2
2009	9	2
2010	14	1
2011	11	3

2012	9	1
2013	8	2
2014	14	4
2015	10	1
2016	17	1
2017	12	2
2018	3	2
Toplam	123	21

Verilerin Analizi

Lisansüstü tezlerinin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz; verilerin olduğu gibi gösterildiği, betimlendiği, resmedildiği, anlatıldığı bir irdelemedir. Yani ayrıntılı ve kurmacaya dayalı bir araştırma söz konusu değildir (Sönmez ve Alacapınar, 2014, s.244). Ayrıca bu analiz, edinilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması olarak tanımlanır. Betimsel analizle, elde edilen veriler, düzenlenerek yorumlanır ve anlaşılır bir biçimde betimlenerek okuyucuya sunulur. Bu betimlemeler yorumlanır, neden-sonuç bağları sorgulanır ve bir takım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.224).

Bulgu ve Yorumlar

Lisansüstü tezlerin önce özet, sonra amaç, yöntem ve sonuç bölümleri okunmuştur. Çalışmalarda kullanılan araştırma yaklaşımları ardından katılımcılarına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Katılımcı bulgularından çalışmaların örneklem/çalışma grubuna dâhil olan Sosyal Bilgiler öğretmeni sayısı tespit edilmiştir. Veri toplama araçları Sosyal Bilgiler öğretmenleri açısından değerlendirilmiştir. Çalışmaların amaç ve sonuçları bütüncül bir şekilde ele alınıp Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile ilişkili verilerden kategori ve temalara ulaşılmıştır. Böylece araştırma bulguları elde edilmiştir.

Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yaklaşımlarına İlişkin Bulgular

Çalışmalarda nicel, nitel ve karma olmak üzere sosyal bilimlerde kullanılan 3 farklı araştırma yaklaşımından yararlanıldığı görülmüş, bu bulguya ilişkin sayısal veriler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Kullanılan Araştırma Yaklaşımları

Araştırma Yaklaşımı	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam
Nicel	4	74	78
Nitel	4	30	34
Karma	13	19	32

Tablo 2 incelendiğinde, doktora ve yüksek lisans tezlerinin her ikisinde de *nicel*, *nitel* ve *karma* yaklaşımlarının kullanıldığı görülmektedir. Çalışmaların en fazla nicel anlayışla yapılandırıldığı ayrıca nicel yaklaşımların yüksek lisans, karma yaklaşımların ise doktora tezlerinde ağırlıkta olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmaların Katılımcılarına İlişkin Bulgular

Katılımcılara ilişkin olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yanında kimi çalışmalarda ortaokul öğrencisi, Sosyal Bilgiler öğretmen adayı, kimilerinde ise okul idarecisi, akademisyen, veli, sınıf ile fen teknoloji öğretmeninin araştırmalardaki örnekleme ayrı ayrı dâhil olduğu görülmüştür. Katılımcılardan ortaokul öğrencileri *Öğrenci*; örneklemin az bir kısmını oluşturan veli ve akademisyenler ise *Diğer* şeklinde gruplandırılmıştır. Böylece çalışmaların katılımcılarına ilişkin bulguları elde edilip bulgunun sayısal verileri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: *Katılımcı Bilgileri*

Katılımcılar	Doktora	Yüksek Lisans	Toplam
Sosyal Bilgiler Öğrt.	3617	13179	16796
Öğrenci	5893	5479	11372
Diğer	1009	561	1570
Toplam	10519	19219	29738

Tablo 3 incelendiğinde, doktora ve yüksek lisans tezleri çalışma/örneklem grubunda toplam 29738 katılımcının olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların 16796'sını Sosyal Bilgiler öğretmeni, 11372'sini ortaokul öğrencisi ve 1570'ini ise diğerlerinin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Böylece araştırmaların çalışma grubu/örnekleminde yer alan Sosyal Bilgiler öğretmen sayıları tespit edilerek veri toplama araçlarına ilişkin bulgulara geçilmiştir.

Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarına İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin dâhil olduğu veri toplama araçlarına ilişkin bulgular incelendiğinde:

- ✓ Nicel çalışmalarda ölçek ve anket,
- ✓ Nitel çalışmalarda yarı yapılandırılmış görüşme, açık uçlu soru ve gözlem formu ile Delphi anketi,
- ✓ Karma çalışmalarda yarı yapılandırılmış görüşme formu, açık uçlu soru ve anket formu, gözlem formu, anket ve ölçek,

kullanıldığı ayrıca çalışmaların bazılarında birden fazla ölçek ve anketin bir arada kullanıldığı görülmüştür. Bu bulgular elde edildikten sonra veri toplama araçları ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin katılım durumlarına ilişkin sayısal verileri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Veri Toplama Araçları ile Sayıları ve Sosyal Bilgiler Öğretmeni Katılım Sayısı

Veri Toplama Aracı	Sayıları	Katılım Sayısı
Ölçek	53	6917
Anket	63	8458
Görüşme Formu (Y.Y.)	63	1223
Açık Uçlu Anket Formu	2	36
Açık Uçlu Soru Formu	2	68
Gözlem Formu	2	56
Delphi Anketi	1	38
Toplam	186	16796

Tablo 4 incelendiğinde, veri toplama araçlarında çeşitlilik olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin en fazla katılımının *Ölçek* ve *Anket*, en fazla kullanılan veri toplama araçlarının ise yarı yapılandırılmış görüşme formu ve anketler olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmaların Amaçlarına İlişkin Bulgular

Çalışmaların amaçlarına ilişkin veriler incelendiğinde, araştırmacılar birtakım konularda tespitlerde bulunmaya çalıştıkları ve bunların merkezinde Sosyal Bilgiler Programı

(program) ile Sosyal Bilgiler öğretmenleri (öğretmen) ve azınlıkta kalan birtakım konular olduğu görülmüştür. Buradan hareketle araştırmacıların tespit etmeye çalıştıkları konulardan kategorilere, oradan da temalara ulaşılmıştır. Böylece lisansüstü tezlerin amaçlarına ilişkin bulgular elde edilerek Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: *Çalışmaların Amaçlarına İlişkin Bulgular*

Temalar	Kategoriler
Programa Dair	Programın Kendisi Programın Somut Ürünleri Programın Bileşenleri Programın Disiplinleri
Öğretmenin Kendisine Dair	Mesleki Becerileri Algıları ve Tutumları İhtiyaçları Sorunları/Güçlükleri İnançları
Diğer Konulara Dair	Eğitim Sistemi Derslik Sistemi Seçmeli Programlar

Tablo 5 incelendiğinde, çalışma amaçlarının *Programa, Öğretmenin Kendisine ve Diğer Konulara Dair* olmak üzere üç temada toplandığı görülmektedir. Bu temaların da kendi içinde kategorilere ayrıldığını söyleyebiliriz. Bu bulguya ilişkin detaylar temalar kapsamında aşağıda verilmiştir.

Programa Dair

Programın Kendisine ilişkin amaçlar incelendiğinde, 2004, 2005 ve 2006 programı ile ayrı ayrı 5, 6, 7. sınıflar programları ve 8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programı hakkında öğretmen görüşlerinin tespit edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu bulguyu ise araştırmacıların programı hem genel hem de sınıf düzeyinde incelemek amacıyla öğretmen görüşlerine başvurduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

Programın Somut Ürünleri kapsamında, tüm ders kitapları ile 6 ve 7.sınıf ders ve çalışma kitapları ayrıca 8.sınıf çalışma kitabının ele alındığı görülmüştür. Tüm Sosyal Bilgiler ders kitaplarında (ders kitabı) yer alan haritaların kullanım durumlarının diğer bir çalışmada ise farklı yayınevlerine ait ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin tespiti hedeflenmiştir. 6.sınıf ders kitaplarının hem coğrafya üniteleri hem de demokrasi ve insan hakları ile alakalı sözlü ve sözsüz iletilerin durumlarına ilişkin amaçların olduğu gözlenmiştir. 7.sınıf ders, 6.sınıf öğretmen kılavuz ve 8. sınıf çalışma kitaplarının kullanım durumlarının tespit edilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Programın Bileşenleri incelendiğinde, programı oluşturan öğelerden değerler, beceriler, kazanımlar, üniteler, öğrenme alanları ve kavramlara ilişkin öğretmen görüşlerinin tespitinin amaçlandığı görülmüştür. Değerler içerisinde genel anlamda değerler eğitimi, saygı, dürüstlük ve vatanseverlik eğitimi; beceriler kapsamında ise empati, harita okuryazarlığı ve gözlem becerisi incelenmiştir. Yaşayan Demokrasi ile Türk Tarihinde Yolculuk ünitesi kazanımlarına erişim durumları ve Adım Adım Türkiye ünitesine ilişkin görüşlerinin tespiti amaçlanmıştır. Kazanımlar içerisinde ise programdaki Atatürkçülük kazanımları, 5,6 ve 7.sınıf ders kitaplarının kazanımların yeterliliği ve 6.sınıf programı kazanımların gerçekleştirilme

durumlarının tespiti amaçlanmıştır. Ayrıca Küresel Bağlantılar öğrenme alanı ile Savaş ve Barış kavramına yönelik öğretmen görüşleri incelenmiştir. Bu bulguyu ise programın bileşenlerden tümünde çalışmaların olduğu lakin bunların birer numune sayılabilecek sayıda olduğu şeklinde yorumlayabiliriz.

Programın Disiplinleri incelendiğinde, 2005 programı coğrafya disiplinine ilişkin kazanımlar, ölçme-değerlendirme ve program geliştirmeye dair öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretim durumları ile coğrafya içerikli ünite ve kazanımların yeterlilik tespiti ve sınıf bazında 6.sınıf programında yer alan coğrafya konularının öğretimine ilişkin öğretmen görüşlerinin tespit edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu bağlamda programın disiplinlerine yönelik çalışmaların coğrafya disiplini ve onun konuları üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz.

Öğretmenin Kendisine Dair

Öğretmenlerin *Mesleki Becerilerine* ilişkin amaçların yöntem-teknik ve materyal kullanımına, özyeterliliklerine, öğretim ve değerlendirme becerilerine dönük incelemelerin olduğu görülmüştür. Bu beceriler içerisinde; harita kullanım durumları, teknolojinin kullanımı ile öğretime entegrasyonu, değer öğretimine ilişkin kullanılan tekniklerin, sahip oldukları soru sorma ve düşünme becerileri ve alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerini kullanabilme durumlarının tespit edilmesinin amaçlandığını söyleyebiliriz.

Algıları ve tutumlarına ilişkin amaçların; öğretmenlik mesleği, özyeterlilik, özgüven, teknolojik donanım, küresel sorunlar, karakter eğitimi, ölçme değerlendirme, öğretmenlerin tükenmişlik nedenleri, sanal müze kullanımı ve 8.sınıf ders kitabı gibi farklı boyutlardan oluştuğu görülmüştür. Ayrıca hoşgörü, sosyal adalet, çokkültürlülük ve çevre duyarlılığı gibi kavramalara yönelik algılarının da tespiti amaçlanmıştır. Bu bulguyu ise öğretmenlerin farklı konu ve kavramlardaki algı ve tutumlarının tespit edilmeye çalışıldığı şeklinde yorumlayabiliriz.

Öğretmenlerin *İhtiyaçlarına* yönelik çalışmaların az sayıda olmasına rağmen ihtiyaçlarının hizmetiçi eğitimlere yönelik çalışmalarla tespit edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Öğretmenlerin *Karşılaştığı Sorunların/Güçlükler* tespitine ilişkin çalışmalar, hizmetiçi eğitim, öğrenci, müfredat, ders saat süresi, çalışma kitapları, mesleki becerileri, çevre, okul imkanları ve personeli, ve öğretmenlerinin algı ve tutumları etrafında toplanan kaynakların sorunlara neden olduğu görülmüştür. Bu bulgu öğretmenlerin yaşadıkları güçlüklerin çok boyutlu bir yapıda olduğu şeklinde yorumlanabilir.

İnançlarına ilişkin olarak sadece epistemolojik inançlarının tespitinin amaçlandığı görülmüştür.

Diğer Konulara Dair

Eğitim ve Derslik Sistemleri kapsamında öğretmenlerin 12 yıl zorunlu eğitim, 4+4+4 sistemi ile branş derslik sistemine ilişkin; *Seçmeli programlar* kapsamında ise Vatandaşlık ve İnsan Hakları Programı ile Hukuk ve Adalet Programı hakkındaki görüşlerinin tespit edilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Çalışmaların Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Lisansüstü tezlerin sonuçlarına ilişkin veriler incelenmiş, çalışmaların amaçlarına ilişkin bazı kategorilerin detaylandırıldığı ve bunların belli noktalarda toplandığı görülmüştür. Buradan hareketle yeni kategoriler oluşturulmuştur. Kategorilerden de temalara gidilmiş ve çalışmaların sonuçlarına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular da Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Çalışmaların Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Temalar	Kategoriler
Programın Kendisi	Genel Düzeyde Sınıf Düzeyinde
Programın Somut Ürünleri	Ders Kitapları Çalışma Kitapları Öğretmen Kılavuz Kitapları
Programın Bileşenleri	Öğrenme Alanı Ünite
Programın Disiplinleri	Değer, Beceri, Kazanım ve Kavramlar Coğrafya
Öğretmenin Mesleki Becerileri	Yöntem-Teknik Kullanımı Materyal ve Teknoloji Kullanımı Özyeterlilikleri Öğretim ve Değerlendirme Becerileri
Öğretmenin Algı, Tutum ve İnançları	Mesleki Kavramlar Kendisine Yönelik
Öğretmenin İhtiyaçları	Hizmetiçi Eğitimler
Öğretmenin Karşılaştığı Güçlükler	Meslek ve Hizmetiçi Eğitim Yakınsak Çevre ve İmkânları Program
Diğer Konular	Eğitim Sistemi Derslik Sistemi Seçmeli Programlar

Tablo 6 incelendiğinde, lisansüstü tezleri sonuçlarının Program, Öğretmen ve Diğer Konular üzerinde toplandığı görülmektedir. Bu bulguya ilişkin detaylar temalar kapsamında aşağıda verilmiştir.

Programın Kendisine İlişkin

Programın *genel ve sınıf düzeyi* olmak üzere farklı iki şekilde değerlendirildiği görülmüştür. Genel düzeyde incelendiğinde; program Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2004, 2005 ve 2006 gibi farklı adlarla ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı tanıma durumlarının tespitine yönelik bir çalışmada araştırmaya katılan öğretmenlerin yarıya yakınının öğrettikleri programa yabancı olduğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerinin *2004 Sosyal Bilgiler* öğretim programı hakkında ön bilgileri ile bu programa yönelik hizmetiçi eğitimlerin yetersiz olduğu, *2005 Sosyal Bilgiler* programı ve onun ölçme ve değerlendirme ögesi ile ilgili yeterli eğitim almadıkları ama eğitim durumu boyutunun uygulanabilir nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin 4.5.sınıflar programı ölçme-değerlendirme yeterliliklerinin, eğitim ve kıdem durumuna göre geleneksel-alternatif değerlendirmede farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. *2006 programına* ise olumlu bakıldığı lakin programın uygulanmasında ders saat süresi ile okulların fiziki yapılarının yetersiz olduğu yönünde beyanatlar yer almıştır.

Program sınıf düzeyinde incelendiğinde; 5.sınıf programı genel olarak yoğun lakin kazanımlar ile içeriğin kapsamlı ve yeterli olduğu, öğretmenlerin 6 ve 7.sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programını gerçekçi ve işlevsel bulmadıkları görülmüştür. 6.sınıf öğretim programında kullanılan yöntem-teknik ve stratejiler, çeşitlilik ve nitelik olarak yeterli lakin haftalık ders saatin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra 6 ve 7.sınıf öğretim programlarını ana hatlarıyla olumlu, 7.sınıf öğretim programında yer alan konuların tarih bilinci oluşturmada etkili olduğu tespit edilmiştir. Son olarak 8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programı, öğretmen beklentilerini kısmen karşıladığı yönünde sonuçlara yer verilmiştir.

Programın Somut Ürünlerine İlişkin

Programın somut ürünlerine yönelik sonuçların; Sosyal Bilgiler 4,5,6 ve 7.sınıf ders kitapları, 8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi çalışma kitabı ve 6.sınıf öğretmen kılavuz kitabı etrafında toplandığı görülmüştür. Ders kitapları ise genel ve sınıf bazında ele alınmıştır. Genel Düzeyde; ders kitaplarında yer alan haritaların programa ve öğrencilerin bilişsel seviyesi ve harita çizim ilkelerine uygun olmadığı, içeriklerinin kazanımları büyük ölçüde karşıladığı; muhteva, fiziki yapıları, dil ve anlatımı ve ölçme değerlendirme bölümlerinin yeterli olduğu tespit edilmiştir.

Sınıf Düzeyinde ise öğretmenlerin 6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının muhtevalarını yetersiz, fiziki yapı ile dil ve anlatım bölümünü olumlu algıladıkları, demokrasi ve insan haklarına ilişkin sözlü ve sözsüz iletilere olumlu maddelere katıldıkları, olumsuz maddelere ise katılmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca coğrafya ünitelerine ayrılan sürenin yetersiz, coğrafya konularının ise kısmen yeterli ve öğrenci seviyesine uygun olduğu belirlenmiştir. 7.sınıf ders kitaplarının ise teknik tasarım, içerik ve dil ve anlatım konusunda ders kitaplarında değişime ihtiyaç duyulduğu, ölçme ve değerlendirme konusunda ise değişim çok fazla gerekli olmadığı şeklinde beyanatlar yer almıştır.

Öğretmenlerin 8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi çalışma kitabı içeriklerini kısmen beğendikleri lakin ders süresinin yeterli olmaması sebebiyle kitap içerisinde yer alan etkinlikleri tam verimli kullanamadıkları tespit edilmiştir. 6.sınıf öğretmen kılavuz kitaplarının kullanım durumlarına ilişkin olarak tasarım, kullanılabilirliği, yöntem ve tekniklerin kullanımı ile ifadelerin anlaşılabilirliği ve görsel düzen hakkında orta düzeyde olumlu görüşe sahip olduğu görülmüştür.

Programın Bileşenlerine İlişkin

Bileşenlerine ilişkin sonuçlar öğrenme alanı, ünite değer, beceri, kazanım ve kavramlar etrafında şekillendiği görülmüştür. Öğrenme alanlarından yalnızca Küresel Bağlantılar ele alınmış ve öğretmenlerin bu öğrenme alanına ilişkin olumlu ve gerekli olduğu yönünde beyanatları tespit edilmiştir. Yaşayan Demokrasi ve Türk Tarihinde Yolculuk ünitelerinin öğretim yöntem ve teknikleri ile değerlendirmeye ilişkin kazanımların uygunluğu konusunda öğretmenlerin kararsız oldukları görülmüştür. Adım Adım Türkiye ünitesi içerisinde yer alan kavramların soyut ve öğrenci seviyesine uygun olmadığı günlük hayata transferinin yapılamadığı belirlenmiştir.

Değerler açısından ise öğretmenlerin değerler eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, programını oluşturan değerlerden en çok saygı değerinin vurguladığı, dürüstlük değerinin ise en çok kazandırılmaya çalışıldığı ve vatanseverlik eğitiminin önemli bir yere sahip olduğu yönünde beyanatlara ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin vatandaşlık görev ve

sorumlulukların öğrenilmesini vurguladığı ve bunların birey ve toplum açısından önemli olduğu ve ailenin vatandaşlık eğitiminde önemli bir unsur olduğu ve değerleri öğretim programı yoluyla kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Becerilerden empatinin Sosyal Bilgiler dersinde olması gerektiği lakin öğretiminde istenen düzeyde olmadığı, *gözlem becerisinin* ise yeterli ve programdaki yerinin uygun olduğu lakin *harita okuryazarlığı* becerisinin yeterli olmadığı ayrıca program yoğun olduğu için bu becerinin geliştirilmesi konusunda öğretmenlerin yeterince çalışma yapamadıkları tespit edilmiştir. Öğretmenler, kavramlardan *savaş ve barışı* sosyolojik açıdan ele almış ve bu kavramların ders kitaplarında yüzeysel kaldığını belirtmiştir.

Programın Disiplinlerine İlişkin

Coğrafya disiplini etrafında toplandığı görülmüştür. *2005 programı coğrafya konularına* ilişkin olarak; coğrafya konularının kazanım, ölçme ve değerlendirme ile program geliştirme sürecine ilişkin görüşlere “çok” düzeyinde katıldıkları, içeriğine ve öğrenme-öğretme sürecine ilişkin görüşlere “orta” düzeyinde katıldıkları görülmüştür. *6.sınıf programındaki coğrafya konularına* ilişkin olarak ölçme-değerlendirme yöntemleri, araç-gereç sıkıntısı nedeniyle uygulanamayan etkinlikler ve zamanın kısıtlı olmasında yönünde eleştirilerde bulunmuşlardır. Ayrıca öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersi *coğrafya konularının* öğretiminde program, süre, yöntem ve teknikler, uygulama, ders kitapları ve araç gereç açısından bazı sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür. Bunun dışında öğretmenlerin *coğrafya* konulu ünite ve kazanımların, programın genel amaçlarına erişimi açısından yeterli gördükleri de araştırmaların sonuçları arasındadır.

Öğretmenin Mesleki Becerilerine İlişkin

Mesleki becerilerine ilişkin sonuçlar, yöntem-teknik ile materyal ve teknoloji kullanımı, özyeterlilikleri, öğretim ve değerlendirme becerileri etrafında şekillendiği görülmüştür.

Yöntem-Teknik Kullanımına İlişkin, öğretmenlerin *öğretmen merkezli yöntemleri* kullandıkları bu konudaki sıkıntıları ders saatlerinin yetersizliği, sınıfların kalabalığı ve öğrencilerdeki sınav kaygıları olarak ortaya konulmuş ayrıca en çok *rehber öğretmen stilini* daha sonra ise öğretmen merkezli anlayış olan *uzman öğretmen stilini* tercih ettiği görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin *anlatım, soru-cevap ve tartışma tekniklerini* çoğunlukla, *örnek olay* yöntemini ise kısmen yer verdiği, *drama tekniğini* konusunda kendilerini yeterli ama derslerde bu tekniği çok az ya da hiç kullanmadıkları saptanmıştır. Bunun yanında öğretmenlerin değer öğretiminde en çok *drama* tekniğini, yaklaşım olarak ise en çok *ahlaki ikilem* en az *değer analizini* tercih ettiği tespit edilmiştir. *Müze eğitimi* ile ilişkilendirilen kazanımların gerçekleştirilmesine yönelik çalışmada yer alan öğretmenlerin yarından fazlası ders işlemek üzere müze ziyaretinde bulunduğunu ifade etmişlerdir. *Gezi-gözlem* tekniğine ilişkin bay-bayan öğretmenlerin görüşleri arasında farklılaşma olduğu, bu teknik konusunda öğretmenlerinin problemler yaşadığı ve tekniği belli konularda kullandıklarında ise birçok kazanım elde ettikleri tespit edilmiştir.

Materyal ve Teknoloji Kullanımına ilişkin, öğretmenlerin *harita* kullanımlarının yetersiz ve *yazı tahtalarını* ise en çok tercih ettiği görülmüştür. *Sosyal medyayı* kendi istekleri doğrultusunda kolaylık ve kişisellik yönünden tercih ettikleri, kolay ve anlaşılır olması açısından yararlı olduğu ve eğitimde kullanılmasının verimliliği artıracaklarını lakin öğrencileri eğitim amaçlı kullanımı konusunda teşvik etmediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin, *Eğitim*

Bilişim Ağları (EBA) hakkında bilgi sahibi oldukları lakin okulların fiziki imkânların yeterli seviyede olmaması nedeniyle bu sistemden sağlıklı faydalanamadıkları, teknolojinin öğretime entegrasyonu açısından eksik olduğu tespit edilmiştir. Derslerde *edebi ürün kullanma* durumlarının öğrenci seviyesi ve konun yapısına göre değiştiği, Sosyal Bilgiler dersinde edebi ürün kullanan öğretmenlerin ise çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. *Yeryüzünde Yaşam* ünitesinin öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenlerin en çok *sunuş yolunu* tercih ettiği ve bu üniteye en çok *haritalardan* yararlandığının tespiti ise araştırmaların bir diğer sonucudur.

Öğretmenlerin Özyeterliliklerine ilişkin; sosyal katılım becerisine ait tutum ve davranışlarının büyük ölçüde kazandırmadıkları, *karakter eğitime* ilişkin yüksek *öz yeterlilik* algısına sahip olduğu, *teknoloji bilgisinin* yetersiz ve bu alanda *pedagolojik alan bilgilerini* yeterli gördüğü ama teknoloji okur-yazarlıkları açısından yetersiz olduğu durumları saptanmıştır. Öz yeterliliklerinde ise mezun olunan fakülte değişkeninin öğretmenlerinin *öz yeterlilik* ve *mesleki yeterliliklerinde* farklılaşmaya neden olduğu tespit edilmiştir.

Öğretim ve Değerlendirme Becerilerine İlişkin; öğretmenlerin en çok *rehber öğretmen stilini* daha sonra ise öğretmen merkezli anlayış olan *uzman öğretmen stilini* tercih ettiği, *alternatif ölçme-değerlendirme* tekniklerine yabancı olduğu görülmüştür. Lakin farklı iki çalışmada öğretmenlerin *alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerini* kullanabilme durumları incelenmiş, en çok performans görevi, ders içi performans ve proje görevini en az ise tanılayıcı dallanmış ağaç, tutum ölçeği ve poster gibi *alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerini* kullandıkları ortaya çıkartılmıştır. Başka bir çalışmada ise *portfolyoları*, sosyal bilgiler dersi için uygun bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak gördükleri, portfolyolarla ilgili hizmet içi eğitim aldıkları ancak aldıkları bu eğitimi yetersiz gördükleri tespit edilmiştir

Öğretmenler, öğrencilerde *eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, sorun çözme ve karar verme* becerilerini “kısmen” kazandırdığını, *sorumluluk* değerini öğretebilme konusunda kendilerini yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında öğretmenlerinin yüksek düzeyde *eleştirel düşünme becerisine* sahip oldukları ve tercih ettikleri öğretim yöntemleri ile eleştirel düşünme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu, diğer çalışmalarda ise öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin orta düzeyde olduğu ayrıca *iletişim becerilerinin* yüksek olduğu saptanmıştır.

Öğretmenlerinin *soru sorma beceri* açısından kendilerinin *merak uyandırıcı sorular* sorduğu, bu soruların da kazanımlara yönelik olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin *mekan algılama becerisi* hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları görülmüş, öğrencilerin mekan algılama becerilerinin geliştirilmesinin önemli olduğu yönünde görüşlere sahip olsalar da okulların fiziki donanımlarından kaynaklanan nedenlerden dolayı yapılandırmacı öğretim programını tam olarak uygulayamadıkları ve bunun sonucunda öğrencilerinin bu becerilerini geliştiremedikleri tespit edilmiştir. *Harita okuma becerisine* yönelik ise harita kullandıklarında öğrencilerin daha iyi anladığı, ders kitabı ve okullardaki haritaların fiziki açıdan kalitesiz olması durumunda öğrencilerde merak uyandırmadığı yönünde beyanatlar yer almıştır.

Öğretmenin Algı, Tutum ve İnançlarına İlişkin

Öğretmenlerin algı ve tutumlarına ilişkin sonuçların *Mesleki, Kendisine Yönelik* ve birtakım *Kavramlar* etrafında toplandığı görülmüştür.

Mesleki olarak, teknolojik donanım açısından kendilerini *yetersiz* algıladıkları lakin öğretim becerilerine yönelik *öz yeterlilik, özgüven, öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ve okul*

iklim ve desteğini algılama düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. *Ölçme-değerlendirmeye* ilişkin öz yeterlilik algılarının yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir. *Sanal müze kullanımı* ile *8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına* yönelik algılarının tespit edildiği görülmüştür. Sanal müze kullanımlarına ilişkin algılarının yüksek, 8.sınıf ders kitabına yönelik algılarının ise olumlu yönde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca *yapılandırmacı eğitim* yaklaşımını esas alan Sosyal Bilgiler dersine yönelik olumlu tutumlara sahip olduğu ortaya konmuştur.

Kendisine Yönelik olarak öğretmenlik mesleğinden memnun olduğu yönünde bir tutuma sahip oldukları görülmüştür. *Küresel sorunları* daha çok açlık, savaş ve doğal kaynakların tükenmesi olarak algıladıkları ayrıca kendilerini farklılaştırma programları açısından *yeterli bulmadıkları* algısına sahip olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin *tükenmişlik nedenlerine* yönelik öz algı düzeylerinin yaş, cinsiyet, mesleki kıdem değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği ve “Katılıyorum” düzeyinde öz algıya sahip oldukları belirlenmiştir. *Karakter eğitimine* ilişkin yüksek *öz yeterlilik* algısına sahip olduğu, diğer bir çalışmada ise *tarihsel bilgi* algısında farklılaşma olduğu ve bu algının öğrenciler üzerinde bir etki yaratmadığı görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin *epistemolojik* inançlarının hem sofistike, hem de geleneksel yönleri olmakla birlikte, sofistike yönü daha belirgin olduğu, öğrenmenin çabaya bağlı olduğuna yüksek düzeyde inandıkları tespit edilmiştir.

Kavramlardan hoşgörüyü; düşünce, değer, inanç ve davranışlara saygı duymak, cinsiyet, ırk ve gelişim özellikleri gibi farklılıkları kabul etmek, hataları kabul etmek, insana değer vermek ve nesnel olmak şeklinde algıladıkları tespit edilmiştir. *Sosyal adalet* kavramını ise eşitlik ve adalet olarak algıladıkları belirlenmiş ve bu algının gelişiminde aile ve kendilerinin aldığı eğitimlerin önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer çalışmalarda; çevreyi temiz tutmak, korumak ve çevreye saygılı olmak şeklinde *çevre duyarlılığı* algısına sahip oldukları, *çokkültürlülük* kavramına yönelik algılarının ise olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenin İhtiyaçlarına İlişkin

İhtiyaçlarına yönelik tespitler, sınırlı sayıdaki hizmetiçi eğitimlere yönelik çalışmalardan elde edilmiştir. Öğretmenlerin hizmetiçi eğitimleri gerekli olduğunu beyan etmiş ayrıca bu eğitimlerden duygusal zekâ eğitimi, iletişim kurma yöntemi, öğrencilerin bireysel farklılıkları, bilgisayar kullanımı ve ruh sağlığı eğitimi en çok ihtiyaç duydukları *hizmetiçi eğitim alanları* olduğu saptanmıştır. Diğer çalışmada ise öğretmenlerin bilimsel araştırma yöntemleri, sosyal psikoloji, tarih, rehberlik, proje hazırlama eğitimi ile çocuk psikolojisi ve teknolojiyi etkin kullanma alanlarında *hizmetiçi eğitime ihtiyaç* duyduklarının tespiti yapılmıştır.

Öğretmenin Karşılaştığı Güçlüklere İlişkin

Öğretmenin karşılaştığı güçlüklere neden olarak kaynakların çok boyutlu olduğu görülmüştür. Bu boyutlara ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Meslek ve Hizmetiçi Eğitimlerden kaynaklanan güçlükler incelendiğinde; öğretmenlerin yöntem-teknik ve araç-gereç kullanımı konusunda birtakım sorunlar yaşadığı bu sorunların altında yatan dinamikleri ise kendilerinin bu konulardaki bilgi eksikliği ile hizmetiçi eğitimlerin yetersiz olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca mezun oldukları okullardan yeterli eğitimi alamadıkları, hizmet içi eğitim programlarına yeterince katılamamaları sorunlarına kaynaklık eden sonuçlar arasında yer aldığı görülmüştür. Diğer bir çalışmada ise *yapılandırmacı eğitime* genel olarak olumlu baktıkları lakin lisans eğitimleri ile ders saatleri yetersiz ayrıca hizmetiçi

eğitimlerin niteliksiz olması nedeniyle bu eğitim yaklaşımını etkin bir şekilde uygulayamadıkları görülmüştür.

Yakınsak Çevre ve İmkanlarından kaynaklanan güçlükler incelendiğinde; öğretmenlerin görev yaptıkları okulun bulunduğu sosyal ve fiziki çevreden kaynaklanan problemler, öğrenme ortamında araç-gereç kullanmada ve temin etmede karşılaşılan güçlükler, idareciler, öğretmenler, öğrenciler ve öğrenci velileri ile ilgili çeşitli sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Araç-gereç kullanmada ve temin etmede zorlandıkları, çalıştıkları kurumdaki olumsuz şartlar, bu *güçlükler* öğretmenlerin eğitim ve öğretimde verimli olmalarını engellediği görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin derse yönelik hazırbulunuşluk seviyelerinin düşük, Sosyal Bilgiler dersini kolay, ezber bir ders olarak algılaması öğretmenlerin yaşadığı sorunlar olarak ortaya çıkartılmıştır.

Programdan kaynaklanan güçlükler incelendiğinde, 6 ve 7.sınıf Sosyal Bilgiler çalışma kitaplarının kullanım durumlarına ilişkin bir çalışmanın olduğu görülmüştür. Bu çalışmada öğretmenlerin *çalışma kitaplarının niteliği ve içeriği, ders süresi, öğrencilerin hazırbulunuşlukları ile seviyeleri ve dersliklerin fiziki yapılarından kaynaklı sorunlar* yaşadığı ve bu sorunlar nedeniyle ders sürecinde çalışma kitabı içeriğini gerektiği şekilde uygulamadıkları saptanmıştır. 7.sınıf programının da yoğun, programa ayrılan sürenin yetersizliği sorunlara neden olduğu görülmüştür. Başka bir çalışmada öğretmenlerin 8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine yönelik *algı ve tutumlar* ile bu derse ayrılan sürenin az olmasından kaynaklan birtakım *sorunlar* yaşadıkları belirlenmiştir. *Ders saatleri ile müfredatı* ilişkin diğer çalışmalar incelendiğinde ise, öğretmenlerin süre sıkıntısından müfredatı yetiştiremedikleri, yine ders saatinin az ve müfredatın yoğun bir yapıda olması, öğretmenlerin konuları yetiştiremediği ayrıca asıl kazanılması gereken değer ve becerileri öğretmedikleri ortaya konmuştur.

Diğer Konulara İlişkin

Eğitim ile *Derslik Sistemi* kapsamında öğretmenlerin; 12 yıl zorunlu eğitimini 5.sınıf Sosyal Bilgiler dersi branşlaşma açısından ele aldığı ve sisteme bu yönüyle olumlu baktıkları ama bu dersin son ders saatlerinde işlenmesine olumsuz baktıklarını, diğer iki çalışmada ise 4+4+4 sistemini 5.sınıfların ortaokula geçmesi açısından olumlu lakin ders kitapları ile öğrencilerin uyum problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. *Branş derslik sistemini*, sınıf içinde araç-gerece anında ulaşma, araç gereçleri taşıma zahmetinden kurtulma ve araç gereçlerin yıpranmasının önlenmesi noktasında olumlu beyanatlarda bulunmuşlardır.

Seçmeleri Programlar kapsamında öğretmenler, *Vatandaşlık ve İnsan Hakları* programı içeriğini yoğun bulduğu ve programın öğrenci seviyesine uygun olmadığını, Hukuk ve Adalet Programını ise öğrencilerin hukuk adalet bilinci kazanmalarında katkısı olduğunu, kurallara uyma davranışlarında artış gözlediklerini lakin programda yer alan bazı kavramların öğrenci seviyesine uygun olmadığını ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Bilgiler Öğretmenleri/öğretmeni" anahtar kelimeleri ile yapılan taramalar sonucunda toplam 283 lisansüstü tez çalışmasının olduğu görülmüştür. Bu tezler bazı kriterler açısından incelenmiş ve 144'ü araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu açıdan çalışmaların yarıdan fazlasına ulaşıldığını söyleyebiliriz. Bunlardan 21'in doktora, 123'ün ise yüksek lisans tezi olduğu; yüksek lisans tezlerinde nicel, doktora çalışmalarında ise karma

yaklaşımların ağırlıkta olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca 144 çalışmanın yarıdan fazlasının nicel yapıda olduğu araştırmanın bir başka sonucudur.

Karma yaklaşımların araştırma problemine geniş perspektiften bakabilme imkanı sunması (Creswell, 2017), nicel ve nitel yöntemlerini tamamlayan, bu iki yöntemden kaynaklanan sınırlılıkları en aza indirmesi, çalışmaların güvenilirlik ve geçerliliği ile kalitesini artırması (Böke, 2017) ayrıca araştırmacının muhteva bakımından tatmin edici, sağlam veriler geliştirmesine olanak sağlaması (Patton, 2002) açısından lisansüstü çalışma yapacak olan özellikle yüksek lisans araştırmacılarına bu yaklaşım önerilebilir.

Verilerin toplandığı araçlarda çeşitlilik olduğu ama bu araçlardan *Ölçek, Anket ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formlarından* yoğun olarak yararlandığı ayrıca çalışmalarda toplamda 16796 Sosyal Bilgiler öğretmeninin dahil olduğu, bunlardan 15375'inin ölçek ve anketlere katılım sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Lisansüstü tezlerin amaç ve sonuç bulgularından hareketle konularının, *Sosyal Bilgiler Programı, Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve Diğer Konular* ekseninde yapılandırıldığı, program ve öğretmene ilişkin konuların ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu konular birlikte değerlendirilerek aşağıda sunulmuştur.

Programa İlişkin Sonuç ve Öneriler

Sosyal Bilgiler Programı hem genel hem de sınıf düzeyinde tüm boyutlarıyla ele alındığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırmacıların program için 2004, 2005 ve 2006 gibi ifadeleri kullandıkları görülmüştür. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ise 2004 yılında pilot çalışması tamamlanıp 2005 yılında yürürlüğe girmiş (Sönmez, 2005; Öztürk, 2007), en son 2018 yılında revize edilmiştir (MEB 2018). Açıklamalar ışığında araştırmacıların program karmaşası yaşadıkları çalışmanın bir başka sonucudur.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ise programa genel olarak yabancı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin program hakkındaki önbilgilerinin yetersiz olması, öğretmenlerin program hakkında yeterli eğitim almadıklarını ifade etmesi ve alınan hizmetiçi eğitimlerin yetersiz olması bu durumun kanıtları olarak gösterilebilir. Ayrıca programa yönelik olumlu görüşler ve bazı noktalar açısından program yeterli olarak ifade edilse de sınıf bazında 6 ve 7.sınıf programının gerçekçi ve işlevsel olmadığı, içeriklerinin yoğun olduğu bu programın uygulanmasına ilişkin olarak ders saat süresinin yetersiz olması programa ilişkin diğer sonuçlardandır.

Sosyal Bilgiler ders çalışma ve kılavuz kitaplarına yönelik standart bir değerlendirme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bazı çalışmalarda kitaplarının içerik ve fiziki yapılarının programa, öğrenci seviyesine uygun ve yeterli olmadığı bazılarında ise içeriklerin kazanımları büyük ölçüde karşıladığı, olumlu algıların olduğu bu sonucun göstergeleridir.

Programda yer alan değer, beceri, kazanımlar, ünite ve öğrenme alanlarının hem öğretmen hem de öğretim programı açısından değerlendirildiği, öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda bilgi sahibi olmadığı lakin bazı değerlerde yeterli oldukları ifade eden sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca ister ünite kazanımlarında ister beceri öğretimde programın yoğun olması ve süre sıkıntıları yaşamaları yüzünden bunların öğretimine ilişkin etkinlikleri tam anlamıyla uygulayamadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu hususta ilgili bakanlık tarafından Sosyal Bilgiler ders saat süreleri gözden geçirilebilir.

Coğrafya ile tarih dersine ilişkin öğrenme alanları, ünite, kazanım ve becerilere yönelik çalışmaların yoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin Yeryüzünde Yaşam ünitesinde sunuş yolu öğretimini tercih etmesi, harita okuryazarlığı becerilerinin yeterli, mekanı

algılama becerilerinin yeterli, 7.sınıf Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinin kazanımlarına ilişkin etkinliklerde süre sıkıntılarının yaşanması ve öğretmenlerin coğrafya konulu ünite ve kazanımlarının programın genel amaçlarına ulaşılmasında yeterli buldukları bu sonucun kanıtları arasında gösterilebilir. Lakin vatandaşlık görev ve sorumluluklarının öğrenilmesine ilişkin öğretmen görüşlerine de yer verilse de Sosyal Bilgiler’i oluşturan diğer disiplinlerin durumuna ilişkin çalışmalar azınlıkta kalmıştır. Hâlbuki:

Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar (Savage ve Armstrong, 1996’dan akt. Öztürk, 2007, s.24).

Açıklamadan hareketle, tarih ve coğrafya disiplinine ilişkin konuların yanı sıra Sosyal Bilgiler’i oluşturan diğer alanlar ve onlara ilişkin konuların incelenmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.

Öğretmene İlişkin Sonuç ve Öneriler

Öncelikle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretmenlik mesleğini icra etmekten memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Lakin öğretmenlerin bu süreçte psikolojik açıdan yıprandıkları, öğrencileri ile problemler yaşadıkları ve bu durumlarını hizmetiçi eğitimlere yönelik ihtiyaçlarında bir takım taleplerle dile getirdiği bir başka sonuçtur. Bu sonuca yönelik olarak ruh sağlığı eğitimi, sosyal psikoloji, rehberlik eğitimi ve çocuk psikolojisi, iletişim kurma yöntemi gibi talepleri kanıt olarak sunulabilir. Bu bağlamda öğretmenlerin ruhsal yönden yıpranma, öğrenci-öğretmen ilişki durumlarının tespitine ve bu noktalarda yaşanan problemlerin nedenlerine ilişkin araştırmaların yapılması ve buradan gelecek sonuçlar doğrultusunda kendilerine iyileştirici, destek olucu yardımlar sunulabilir.

Öğretim süreci açısından kendileri değerlendirildiğinde; öğretim materyali konusunda, teknoloji bilgilerinin yetersiz ve teknolojinin eğitime entegrasyonu açısından eksik yine bu yöndeki algılarının da yetersiz olduğu, alternatif ölçme değerlendirme tekniklerine yabancı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu değerlendirme tekniklerine ilişkin hizmetiçi eğitim aldıkları lakin bu eğitimlerin yetersiz olduğu, bunun yanı sıra teknolojiyi etkin kullanma konusunda hizmetiçi eğitim talep ettikleri araştırmanın diğer sonuçlarındandır. Bu bağlamda öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik işbaşında tatmin edici eğitimler verilebilir. Bunların dışında kendileri de hem program hem de mesleki gelişimlerine yönelik güncel ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek öz güncellemelerini sağlayabilir.

Diğer Konulara İlişkin Sonuç ve Öneriler

12 yıl (4+4+4) zorunlu eğitim sisteminin sadece 5.sınıf Sosyal Bilgiler dersi açısından ele alındığı, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Programı ile Hukuk ve Adalet Programı’na ilişkin birer çalışmanın olduğu görülmüştür. Ayrıca bu programların müfredat ve bazı kavramlar açısından öğrenci seviyesine uygun olmadığı lakin öğrencilerin toplumsal değerlerinin gelişmesine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Branş derslik sisteminin materyallerin kullanımı ve ulaşılabilirliği açısından öğretmenlere artılar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç aynı zamanda İnel, Üztemur ve

Gökalp'in (2018) çalışmalarının sonuçlarıyla benzer olduğu görülmüştür. Buradan hareketle de branş derslik sistemine geçilmesi yönünde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Böke, K. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.(5.baskı). K. Böke (Edt.), *Çoklu metot kullanımı* (ss.411-424). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Creswell, W. J. (2017). *Araştırma deseni (nicel, nitel ve karma yöntem yaklaşımları)*. (S.B. Demir, Çev. Ed.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Duman, A. ve İnel, Y. (2019). Review of Master's Theses in the Field of Social Studies Education between 2008 and 2014. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1): 66-73, 2019
- Geçit, Y. ve Kartal, A. (2010). Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırma Konuları Üzerine Bir İnceleme, *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, (11-13 November), Antalya: Turkey.
- İnel, Y., Üztemur, S., Gökalp, A. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersliği Hakkındaki Görüşleri. H. Kara, T. Çetin ve Y. İnel (Eds.), *III. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi* bildiri kitabı içinde (ss. 539-549). Ankara: ANKAD Yayınları.
- Kan, Ç.(2010). A.B.D ve Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 663-672.
- MEB (1998). *Tebliğler dergisi*. 61(2487).
- MEB (2004). Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) *Öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Oruç, S. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Tez Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı.26, 121-132.
- Öner, G., ve Öner, D. (2017). Sosyal Bilgiler Eğitiminde Coğrafya Konuları Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir Analiz ve Bibliyografya Çalışması. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 34(2), 43-58.
- Öztürk, C. (2007). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: Yapılandırmacı bir yaklaşım. (3.baskı). C. Öztürk (Edt.), *Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış* (ss.22-49). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative evaluation and reserach methods* (3rd ed.). Thousands Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F.G. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şahin, M., Göğebakan-Yıldız, D. ve Duman, R. (2011). Türkiye’deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme, *Journal of Social Studies Education Research*, 2(2), 96-121.

Tarman, B., Acun, İ. ve Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 725-746.

Yıldırım, A. Şimşek, H. (2005). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

YÖK (1998). *Eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme lisans programları*. Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu.